

Csikorgó kavicságy a tékozló folyóké
s a hajóvontatók izzadt káromkodása
borostás hordalékként üt ki a kanyarokban
De sodor ellen is halad a rakomány
s minden halottal könnyebb lesz a teher

Kísértetházra hull az emlék holdvilága
rossz arcú gondolatok verik benne a kártyát
s jaj annak aki betéved közéjük
nem hagyja aludni többé utolsó garasig
kifosztott életének lidérces vacogása

Eörsi István

IDŐM GOMBROWICZCSAL (IV)

Részlet

1991. MÁJUS

Első bejegyzés

Ma bevittem a *Népszabadság* szerkesztőségébe egy tegnap írott versemet vagy – hogy címéből idézzek – „*hevenyészett jelentésemet*” a világ állapotáról, ahogy ez az esti tévénézések és sonkáskenyér-majszolások közben megfogalmazódott bennem. A szerkesztő melegen gratulált, művemet publicisztikai remeklésnek minősítette, a legszívesebben nem az irodalmi mellékletben, hanem a harmadik oldalon hozná, de fafejű kollégái sohasem járulnának hozzá ehhez a versforma miatt. Őszinte elismerését kellő fanyarsággal fogadtam. Eszembe ötlött, hogy huszonöt évvel ezelőtt lefordítottam Brecht zseniális epigrammáját, a MEGOLDÁS-t: a szerző a június 17-i felkelés után azt ajánlja a keletnémet lakossággal elégedetlen kormánynak, hogy oszlassa fel a népet, és válasszon újat helyette. Akkori barátom, kollégám, Csoóri Sándor jót mulatott a magyar változaton, majd megjegyezte: „Nagyon jó szöveg, de persze nem vers.” – „Miattam nevezheted uborkasalátának is” – válaszoltam neki.

Akkor már régen sejtettem, hogy mirtusz és babér helyett a legjobban is csak uborkasalátával ékesíthetem fejem. A magyar költészet hagyományosan *szép*, az induktív-emocionális elem burkában esztétikai szempontból könnyen emészthetőkké válnak a legkegyetlenebb igazságok is. Az észnek – mely közfelfogás szerint művészetellenes princípium – rejtőzködni kell. Mindig bámultam, hogy a legnagyobb magyar költők, akik egyben koruk legmélyebben látó, legokosabb emberei közé tartoztak, bravúros bűvésztrükkök segítségével hogyan tüntették el csillagokkal ékes palástjuk alatt átütő szellemi erejüket, olyannyira, hogy a műélvező tudomásul se vegye, ha éppen nem akarja. Az ellenpélda Karinthy Frigyes, akinél a gondolkodás nyíltan, a szép-

ség védőmáza nélkül jelentkezett, és ezért sohasem számíthatott költőként általános elismerésre, holott *first class* lírát fejtett ki magából. Talán csak Szabó Lőrincnek és a legutóbbi időben Petri Györgynek sikerült elfogadtatnia a nem szép lírát, mint ami esztétikailag egyenértékű a széppel, de a gondolati töltés – ez nem kritika, hanem tény-megállapítás! – náluk is gyakran vonul illegálisba, a nem szép – kiábrándult, fanyar, viszolygó, undorodó – érzelmek és indulatok védelme mögé.

A gondolat a költészetben – sőt a köznap beszédben is – szívesen ölt metaforikus-képi formát. Művészileg fölöttébb gyümölcsöző folyamat ez. Csakhogy az érzékletességhez, mely a művészi kifejezés feltétele, más legitím utak is vezetnek. Érzékletes hatást kelthet például egy-egy meghökkentő nyelvi fordulat, mely valamely rejtőzködő ellentmondást a felszínre lök. „*Eltem – és ebbe más is belehall már*” – az érzékletesség forrása itt nem vizuális, hanem közvetlenül szellemi, az élet és a halál ellentétének és egyidejű összetartozásának epigrammatikus megfogalmazásából fakad. Az említett Brecht-versben pedig egy elfogadott gondolati sablon abszurdításának váratlan leleplezése hat érzékletesen.

Mindezt nem említett versem védelmében írom: ez csakugyan kiérleletlen volt, publicisztikailag sem egyenletes, egész délután dolgoztam rajta, hogy „*hevenyészettsége*” megformált legyen. Utána elővettem Gombrowicz naplóját, és ott folytattam, ahol félbchagytam hetekkel korábban. Mit tesz isten, kisvártatva elérkeztem egy bejegyzéshez, mely Tuwim lengyel költő halálával foglalkozik. Gombrowicz szerint Tuwim a legnagyobb élő lengyel költő volt, a legnagyobb – de nagy volt-e valóban? „*A dologban az a kínos, hogy Tuwim minden egyes költeményét »csodálatos«-nak mondhatjuk, de hogy tulajdonképpen milyen tuwimi elemet hozott Tuwim a világirodalomba, erre a kérdésre nincs válasz. Mert Tuwim mint Tuwim, vagyis mint személyiség, nem létezett. Hárítás nélküli hárfas volt.*” Gombrowicz megállapítja, hogy költészet iránti érzékünk némelyest primitív és mechanikus, „*de a tökéletesség magas szintjén tudunk róla beszélni – beszédünk a költészeztől trillákkal és koloratúrákkal teljes, költői hangnemű, melyben alköltői megindultság vegyül éppolyan álszent költői elragadtatással. Ez a műfaj kiválóan használható temetések alkalmából, ezért feltételezem, hogy ezúttal is igénybe veszik majd*”.

Aranyszavak: tökéletesen megegyeznek a tapasztalataimmal. Ahogy a tévét kinyitva egy pillanat töredéke alatt látom, hogy valódi emberek mozognak-e a képernyőn vagy egy fikció szereplői, úgy válik el az élet köznap dolgainak taglalásától a költőkről és költészeztől szólt beszéd. Az értékelés helyébe méltatás lép, a néven nevezés helyébe a körülírás. A hipokrita írásmód következtében a költő eltestiellenül, a lírikusokról írott monográfiák elolvasása után teljességgel elképzelhetetlen, hogy élőlények, és anyagcseréjük is van. És ez az elszegényedés és torzulás többnyire maguknak a költőknek az igényeiből táplálkozik. A költők többsége elsősorban a Költészetet építi ki viszonyt – ezért is tudnak oly sokan szép verseket írni. És ezért nincs többnyire személyiségük – mert a személyiség azoknak az eredeti viszonylatoknak az összességéből alakul ki, melyeket az ember a valóság legkülönfélébb területeivel és vonatkozásaival kiépít. „*Az olyan művész, aki a művészet keretén belül valósítja meg magát, sohasem lesz igazi alkotó – azon a határterületen kell letelepednie, ahol a művészet az élettel érintkezik*” – írta Gombrowicz a NAPLÓ egyik korábbi passzusában. Megint máshol így biztatja magát: „*Éles elméjű, értelmes, érett, művész, gondolkodó, stilsztia csak bizonyos fokig legyek, és sohasem túl nagyon, és éppen ebből a »nem nagyon«-ból kovácsoljak magamnak olyan erőt, mely felér nagyon, nagyon, nagyon intenzív erővel. Órizzem meg saját emberi mértékemet a gigantikus*

jelenségekkel szemközt. A kultúrában legyen csupán paraszti, lengyel, de még paraszti és lengyel se legyen túlzottan. Kötetlen legyen, de még kötetlenségemben sem mértékelen."

Nem túl művésznak lenni – ez ám az írói program! Nem a hárfára koncentrálni, mely megzendül a szélfúvásban is, hanem a hárfás személyére! Még büszkébben cseng ugyanez Ady megfogalmazásában: „*Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál*” – a művészetnek ez a szolgaszerepe azonban nem csökkenti életbevágó fontosságát. Az úrnak szüksége van a szolgára, élete, léte elképzelhetetlen nélküle. „*Számomra az irodalom célja nem a karrier és az esetleges emlékművek, hanem az, hogy segítségével a legértékesebbet hozzam elő magamból, amire képes vagyok. Ha kiderülne, hogy értéktelen, amit írok, akkor nemcsak írói, hanem emberi művoltomban is csődöt mondanék.*” Az olyan író, aki a Művészetet mindenek fölött állónak tekinti, önmagát degradálja eszközzé, hárfává, szolgává, és még ha szép műveket hoz létre, akkor is adós marad a legfontosabbal, amit az irodalom és különösképp a költészet nyújthat: a személyiséggel, egy olyan Valaki létrehozásával, aki – akárcsak a költői fantázia legcsodálatosabb termékei, egy Antigoné, egy Hamlet, egy Don Quijote, egy Faust – helyet követel magának az emberiség értékrendjében, arra kényszeríti az embereket, hogy állást foglaljanak vele kapcsolatban. Erre nem lehet képes – és most ismét Adytól kölcsönzök műszót – az „*irodalmi író*”, mely mint értékkelő kifejezés „*az én számból nem éppen dicséret*”. „*Emberi dokumentumokat nem kínál ó, mert nem kínálhat. Valami félelmetesen új egyéniségnek gyilkos tolatkodásával vagy tiltakozásával sem keseríti ő el a jámbor lelkeket. O művész, ő költő, ő író*” – a lezárt művű Tuwim és az első kötetes Kosztolányi jellemzése mögött ugyanaz a vágynál erősebb eltökéltség: Gombrowicz és Ady egyaránt ki akart törni a Művészetnek alávetett Én bűvös köréből. „*Nézelem szerint a lengyel líra (és valószínűleg a líra általában) nem mozdulhat ki a holtpontról, ha nem tör meg három szörnyű sablont: 1. a költői magatartást; 2. a költői hangnemet; 3. a költői formát.*” E három követelmény közül az elsőről esett már szó. A második az elsőből fakad: a költő mint prototípus a szépség papja, a szépség szentségének hitclesített kiszolgáltatója, és ez határozza meg hangnemének a beavatottak számára oly otthonosan csengő, de valójában semminek meg nem felelő mágikus jellegét. Ami a költői formát illeti, egyéb megnyilatkozásaiból tudom, hogy Gombrowicz a zárt, rímes szerkezeteket túl mereveknek és sablonosaknak tartotta ahhoz, hogy befogadhassák a folyvást lüktetve változó valóságot. Amióta ez a nézete kialakult, sablonossá merevedett a szabad vers is, és átítatódott azokkal a lírai lirizmusokkal, a különféle költői műhelyekben előállított esztétikai késztermékekkel, amelyektől Gombrowicz annyira viszolygott. Úgy vélem tehát, hogy nem létezik egyedül – vagy kiváltképp – üdvözítő forma. A költői forma létrejöttének egyetlen feltétele, hogy egy lírai személyiség valamely termékeny pillanatában konkrét, csak rá jellemző kapcsolatba lépjen valamely megformálandó tárggyal. Az ilyen kapcsolatteremtésnek persze van egy nélkülözhetetlen feltétele: a személyiségnek léteznie kell. Ha nincs hárfás, engem sem érdekel a hárfá.

A személyiség álláspontjáról utasítja el Gombrowicz az ideologikus művészetet is. „*Nem az eszme, számunkra a személyiség a fontos. Nem a fogalmak, hanem a személyek szférájában valósítjuk meg magunkat. Személyek vagyunk, és azoknak is kell maradnunk, szerepünk abból áll, hogy egy minél elvontabb világban ne haljon el az ember eleven hangja.*” Másutt ezt kérdezi: „*Mi az eszme vagy akár a világnézet a művészetben? Önmagában véve semmi – csak az adhat jelentőséget nekik, ahogyan átéli és szellemileg kiaknázzák őket, és az, hogy milyen magaslatra emelhetők, és hogy milyen fényt terjesztenek ebből a magasból. A műalkotás nem egyetlen gondolat*

nem is egyetlen felfedezés terméke, ezernyi kis inspirációból fakad, egy olyan ember alkotása, aki otthon érzi magát a bányájában, és mindig új ásványokat hoz fel belőle a napvilágra."

Az ideologikus művészet és a költői költészet tehát – nem szándékában és attitűdjében, hanem végső eredményét tekintve – egy tőről fakad. A személyiség alárendeli magát a Költészet sablonosan fennkölt image-ának vagy valamely ideológiának, az ember szószóló lesz, és elveszti eleven hangját. Mindkét esetben tetten érhető az illúzió, hogy valamely kész formába belelöttyintheső a feldolgozandó anyag, amely ezt, a maga részéről, maradéktalanul kitölti. Csakhogy a művésznek, ennek a hivatásos formateremtőnek tudnia kell, hogy „a valóság nem foglalható maradéktalanul formába. A forma összeegyeztethetetlen az élet lényegével. De minden gondolat, mely meg akarta határozni a formának ezt az elégtelenségét, ezáltal már formává válik, és csak igazolja formáta törésünket”. A tökéletes forma gondolata szerintem abból a fikcióból meríti erejét, hogy az idő, akár csak egy pillanatra is, megállítható. Ha ez így volna, akkor a forma maradéktalanul tartalmazhatná valamely pillanat kristályá dermedt teljességét. De mivel nem állítható meg, a nagy költői remeklések – egy-egy különösen termékeny költői pillanat gyümölcsei – nemcsak ezt a pillanatot őrzik meg az utókornak, hanem e pillanat mulandóságát is, mely körülfogja, mint virágot a szaga. Ezért hasznos Gombrowicznak az a tanácsa, hogy a művész ne a művészetben időzzön, hanem a művészet és az élet határterületén: így érzékelheti a formákkal együtt szakadatlan keletkezésüket és összeomlásukat is.

Második bejegyzés

A *Magyar Nemzet* kérdésekkel ostromolja a közélet becses szereplőit – köztük engem is – „a magyarságtudat és a polgárosodás” témakörében. „Korszerű-e a XX. század végén a nemzeti eszme?” „Ki vagy mi a magyar?” „Milyen (legyen) a magyar középasztály?” Nem küldöm el az újságnak válaszaimat, részint mert már a „magyarságtudat” kifejezés is ingerültté tesz, részint mert nem akarom gyarapítani azt a – különféle erkölcsi és szellemi színvonalakon nekiszabaduló – halandzsaáradatot, mely e kérdések nyomán minden bizonnyal a védtelen olvasók nyakába zúdul majd. De ezeken a lapokon, szemközt Gombrowiczsal, mégsem fojthatom magamba rosszkedvű kommentáromat.

Ami a „magyarságtudat” kifejezést illeti: vagy azt jelenti ez – a „zsidótudat” vagy „cigánytudat” mintájára –, hogy valaki magyarnak tudja magát, ez esetben azonban ennél többet nem is lehet írni róla; vagy pedig azt érzékelteti, hogy van a tudatnak egy körülhatárolt, külön birodalma, melyet a magyarsággal kapcsolatos eszmélkedések töltenek meg. Ez esetben az ember különféle tudatbirodalmakra osztható fel, egy öreg magyar fogorvosnak például van egy általános embertudata, egy magyarságtudata, egy férfitudata, egy öregségtudata és egy fogorvostudata. Ezen belül lehet – példának okáért – emberi önérzete, magyar önérzete, férfiónérzete, szakmai (fogorvosi) önérzete, sőt öregségönérzete is, ha egyetért Szophoklésszel, aki szerint „bölcsésé nem tesz, csak a vénség”. Rossz esetben ezek a „tudat”-ok kijátszhatók egymás ellen. Gombrowicz rosszkedvűen mulat egy Czesław Szaszewicz nevű kollégáján, aki azt állította, hogy tehetségét a haza oltárán áldozta fel. Ugyanő azzal vádolta Gombrowiczot és Miloszt, hogy a tehetségükkel törődtek olyan korban, amikor a haza veszélyben volt. Aki úgy véli, hogy a haza érdekében a tehetség sutba dobandó, annak el kell jutnia addig a következőt, hogy a hazának tökfekre van szüksége. És valóban, ha az ember a

„magyarságtudat” („lengyelségtudat”, „busmanságtudat”) bajnokait hallgatja, nem térhet ki az ilyen gondolatok elől.

(Nem hallgathatom el, így hát legalább zárójelben elismerem, hogy a tehetség kontra hazafiság dilemmája olyan irányban is elágazik, ahová csak tanácstalan lélekkel követhetem. Magától értetődik ugyanis, hogy Gombrowicz vagy Miłosz tehetsége az irodalomban erőteljesebben bimbózik ki, mint a csatatéren, és lengyelekként is jelentékenyebbek írónak, mint gyalogosnak. Másrészt viszont nem fogadható el mentségnek Gombrowicz érve, mely szerint *„Nem vagyok katonának teremtve. Az én területem más. [...] Katonának katasztrófa volnék. Szegényt hoznék magamra és rátok.”* A könyvelők, a postások, az ügyvédek, de a munkások és parasztok többsége sem volt katonának teremtve. Ezek az emberek nem hivatkozhattak speciális tehetségükre, amikor harcba és sokszor halálba terelték őket. Ha elfogadjuk, hogy a zsenik különleges morális megítélés alá esnek, akkor azt kell követelnünk a nem zseniktől, hogy – ha vállalják, ha nem – vonuljanak be, és adják oda úgyszintén egyetlen életüket a zsenik helyett is. Ráadásul ez az arisztokratikus követelmény azzal a buktatóval is jár, hogy a zseniség kritériumai részben szubjektívek, és a bizonyítékot a zseni műve utólag szolgáltatja. Továbbá: vannak a mélypontnak is géniuszai, amilyen például – Thomas Mann jellemzése szerint – Hitler volt. Ha az efféle zseni is a törvény fölé emelkedhet, akkor befellegzett az embri-ségnek. A tehetség kontra hazafiság dilemmájában tehát a képmutatás csak úgy küszöbölhető ki, ha a művész nem tehetségére hivatkozva bújik ki a mindenkire érvényes kötelességteljesítés parancsa alól, hanem praktikusán, azáltal, hogy inkább megteheti, mint egy borbély vagy paraszt.)

Aki elvileg rendeli alá a művészetet – vagy bármilyen értéktermelő egyéni beteljesülést – a hazaszeretetnek, az az emberi tudatot valóban egymástól független területek konglomerátumának fogja fel. *„Önmagában véve sem a művészet, sem a haza nem jelent sokat. De nagyon sokat jelentenek, ha segítségükkel az ember kapcsolatba kerülhet a létezés lényegbevágó, legmélyebb értékeivel.”* Gombrowicznak ezek a szavai alig szorulnak magyarázatra vagy kiegészítésre. A „magyarságtudat”, akárcsak a művészség bálványozása, önmagában érdektelen. Mélyebb értelmet mindkét princípium úgy nyerhet, ha beléjük merülve feloldjuk monolit struktúrájukat, ha nem önértékeknek, hanem táptalajoknak fogjuk fel őket, melyekben a legfőbb értékek – például az „emberiségtudat” és önnön személyiségünk – a legkedvezőbbben kitenyészthetők. Idézett tételéből Gombrowicz eljut odáig, hogy gyökeres irányváltoztatást követel a lengyel irodalomtól: *„Ahelyett, hogy a lengyeleket a lehető legszorosabban Lengyelországhoz próbálná kötni, inkább arra kellene kísérletet tennie, hogy bizonyos távolságot teremtsen köztünk és a haza között. Érzelmileg és intellektuálisan el kell oldódnunk Lengyelországtól, hogy ez kevésbé korlátozza mozgási szabadságunkat.”* Ennek az eltávolodásnak az a célja, hogy képesekké válhassunk „mostani lengyelségünk mulandóságának érzékelésére. Másképp nem tarthatunk lépést a világgal”.

Az a paradox helyzet alakult tehát ki, hogy épp mint nemzet maradunk le reménytelenül a világ mögött, ha nem távolodunk el a nemzeti fogalomkörtől. Mert bizony csak ott korszerű a huszadik század végén a nemzeti eszme, ahol a nemzetek még nem vívták ki szuverenitásukat; az ilyen országok többségében azonban – és sajnos másutt is – tömegtébollyá bokrosodva fejú ki erejét. Azeri és örmény terhes anyák egymás hasából tipornák ki a magzatot. Szomszédunkban a szerbek és a horvátok egymás belét ontanak lelkesen. Németország keleti felében a bennszülött fiatalok bandái válogatás nélkül ütök, rúgják, döfködik a külföldieket, *„Németország legyen a németeké”*. A nemzeti eszme kifejlődése a polgárosodás terméke volt a nemzeti piacok alapján megszerve-

zódni kívánó nemzetállamok kialakulásakor – ma már, a multinacionális vállalkozások, a világpiaç, a világ-természetszennyeződéç, a világfenyegetettség korában kizárólag kulturális értelme van, egyébként szintiszta anakronizmus. Történelmileg nem a nemzeti eszme uralma kurta epizód, a civilizált világ nagy ideológiai áramlataival – a tökéletesen internacionális kereszténységgel, liberalizmussal és szocializmussal – összeegyeztethetetlen.

A nemzeti eszme kulturális jelentősége azonban ma is felmérhetetlen. Az emberiség a maga morális és szellemi értékeit különféle természeti, társadalmi, nyelvi és politikai feltételek közt érlelte ki, és az egyes közösségeket terheli a roppant felelősség, hogy megőrizték és továbbvigyék azt, amit ők hoztak létre. Különösen érvényes ez azokra a kincsekre, amelyeket a legkevésbé internacionális eszköz, a nyelv közvetít. De hogyan fogadjuk a kihívást, amely ebből a kötelességünkéből árad? Az elzárkózó értékvédelem neveléses ma, amikor a világot a piac, a közlekedés és a médiarendszerek hálója fogja át. Igaza van Gombrowicznak: a kultúra nemzeti értékei kizárólag a nemzeti kultúrától eltávolodva őrizhetők meg.

Miközben ezekkel a gondolatokkal bajlódtam, újvidéki barátom, Végel László pompás eszmefuttatást tett közzé a *Népszabadságban* A TÖRTÉNELEM PORFELHŐIRŐL, a porfelhőkről, amelyeket Kelet-Európában kavart fel a szél, ahányszor a kisebbségi kultúrák egy-egy monumentumát ledöntötték a nemzeti eszme barbár hordái. Végel a vajdasági népszámlálás adataiból indul ki, és kétségbeesik a kisebbségek rohamos fogyatkozásának láttán. A szerb közigazgatás nyomása alatt megcsappant a magyarok, a románok, a ruszinok, a szlovákok és horvátok száma. Leomlanak a templomok, porfelhő száll fel, ahogy por szállt fel a Zsidó utca összeomló házainak nyomában is. Végel hivatkozik Milan Kunderára, aki szerint a zsidók jelentették egykor Közép-Európa szellemi kötőszövetét. *„Ennek a legjobb értelemben vett, átszellemült kozmopolita kultúrájának a hiányát ma nagyon fájlaljuk ebben a nemzeti érzésektől felkavart posztkommunista térségben. Amikor számuk fájdalomosan megfogyatkozott, ez az európai régió elvesztette meghatározó kapcsolatrendszerét.”* Ciniкусan hozzátehetném még ehhez, hogy a zsidók egységesítő hatása nemcsak kultúrákövetítő szerepükből fakadt, hanem abból is, hogy magukra vonva integrálták e térség különféle többségeinek gyűlöletét, és pusztá létükkel biztosították a barbár bornírtság folyamatosságát. A zsidó kisebbség kiirtása ma, a különféle nemzeteket és nemzetiségeket látszólag egybeolvasztó pártállamok bukása után arra készíteti a térség többségeit, hogy államalkotó buzgalmukban más kisebbségeket találjanak a bűnbaki szerepkör betöltésére. Ez a tendencia halálosan fenyegeti Végelnek azt a maradék reményét, hogy a zsidóság helyét ma *„akarva-akaratlanul talán éppen a kelet-közép-európai kisebbségek pótolhatják némileg”*. Ahhoz persze, hogy általánosan elfogadtassék a sok kisebbség mint kötőszövet, mely a különféle nemzeti kultúrákat egymásba oldja, demokratikus beidegzettségek kellenének, annak széles körű, érzelmekkel átitott tudása, hogy a kisebbség nem legyőzendő akadály, hanem pótolhatatlan ösztönzőerő. A régió nemzeti kulturái fájdalommentesebben és diadalmasabban európaizálódhatnak az efféle regionális integrálódás segítségével – és ez a folyamat lehetővé tenné talán, hogy megőrizzük Nyugat-Európával szemben különleges fejlődésünkéből fakadó különállásunkat is.

Egy faji uszítás miatt perbe fogott lap ügyvédje azzal a kéréssel hozakodott elő, hogy a bíróságnak ne lehessen zsidó vagy román tagja, mert az ilyen emberek szükségképpen elfogultak az efféle ügyekben. A bíróság ezután elnapolta az ülést, és ezzel kinyíl-

vánította, hogy legalábbis fontolóra veszi a kérelmet. Mármost eltekintve attól, hogy az ügyvéd a nürnbergihez hasonló törvények életbeléptetését követelte, hiszen a nagyszülők vallásának vagy nemzeti hovatartozásának feltárása nélkül a mai magyar állampolgárok származása okmányszerűen nem deríthető fel, figyelemre méltó, hogy a kérelem a faji és nemzeti uszítás el- és megvetését nem a demokrácia követelményeivel, hanem zsidó és román sajátosságokkal hozza kapcsolatba.

Vizsgálatot indított az ügyészség egy másik lap ellen is, melyben egy grafika a koronás magyar címert szexuális szimbólumok segítségével megfosztotta az őt megillető méltóságtól. Értelmiségiek egy csoportja tiltakozott e vizsgálat ellen, a művészi szabadság nevében. Amikor megkérdeztem, hogy énhozzám miért nem hozták el az ívet, mert éppen ma és éppen ilyesmit éppen én szívesen írnék alá, a megkérdezett – egyébként maga is zsidó származású – zavartan hebegve azt felelte, hogy a tiltakozás effektivitása érdekében korlátozni akarták a tiltakozás zsidó származású támogatóinak számát. Mármost eltekintve attól, hogy a származás ez esetben is csak a nürnbergi törvények segítségével állapítható meg, figyelemre méltó, hogy az említett korlátozás diszkriminatív módon kizárja a demokratikus szabadságjogokért folytatott harcból a magyar állampolgárok egy részét. E helyzet abszurditását fokozza, hogy olyan értelmiségi csoport helyezkedett erre az álláspontra, melynek nem egy tagja kettős identitásúnak – magyarnak és zsidónak – *vallja* magát. Felrémlik lelki szemeim előtt a náci korszak pompás vicce, a „Hinaus mit uns!” feliratú táblákkal tüntető berlini zsidók.

Ha bármely kisebbséget gátolhatnak abban, hogy a faji és nemzeti uszítás ellen lépjen (hiszen származásából következően elfogult), vagy hogy demokratikus szabadságjogokért harcoljon (hiszen származása folytán nincs hitele), akkor Kelet-Európa porfelhői még sokáig nem ülnek el. Térségünk kötőszövevei tovább sorvadnak, közeledés helyett egyre távolabb kerülünk Európától, és a Balkán kiterjed az egykori Varsói Szerződés országaira, ahol majd veszett sakálok marakodnak, koncert vagy akár önzetlenül is.

Csordás Gábor

ÁTVÁLTOZÁSOK

1

a rendszer állt még de már nélkülem
 (ó Heisenberg ez is plusz-mínusz két év)
 a hely biztos: első saját lakásunk
 ámbár G. Veszprémben játszott
 én meg az életemmel egyre
 kisebb tétekre (álomban sorra
 látogattak régi szerelmeim
 zsíros nemtői minden folytatásnak)
 és fordítottam (ha-ha! köpönyeget!)
 és dőlt a pénz (dőlt össze minden)